

INTERVIU

Reconfigurări ideologice în Europa

Interviu cu Excelența Sa, domnul Dumitru Preda, diplomat de carieră, profesor universitar și membru corespondent al Academiei Române

Ioana Cristea Drăgulin: Bună ziua, Domnule Profesor! Am bucuria să iau astăzi un interviu unui adevărat reprezentant al Școlii de Istorie de la București. Cariera dumneavoastră academică s-a desfășurat pe parcursul mai multor decenii, la fel și cea de cercetător și diplomat. Ați trăit și trăiți perioade care au modelat istoria contemporană. O istorie modelată de ideologii. Ne puteți împărtăși punctul dumneavoastră de vedere asupra rolului ideologiilor în secolul trecut și cel actual?

Dumitru Preda: Din perspectiva analizei istorice documentate, secolul XX a fost marcat de un conflict ideologic distructiv, în care marile totalitarisme au redesenat granițele și au afectat profund societățile noastre. Secolul trecut a fost dominat de confruntarea violentă dintre democrațiile liberale și ideologiile totalitare de extremă stângă (comunismul/stalinismul) și de extremă dreaptă (fascismul/nazismul). Ideologiile respective au servit adesea drept instrumente de propagandă și justificare pentru expansiunea imperialistă, precum și pentru anularea libertăților fundamentale, culminând cu perioada postbelică a Războiului Rece.

În analiza dinamicii contemporane a raporturilor internaționale, eu – ca istoric și diplomat de carieră – aș identifica astăzi o schimbare radicală a paradigmei ideologice. Astăzi, confruntările nu se mai poartă neapărat între blocuri ideologice clar definite (cum a fost capitalism vs. comunism), ci sunt determinate de interese geopolitice, economice și de securitate națională directă. Asistăm la o tot mai vizibilă ascensiune a populismului și a radicalismului, astfel că locul marilor construcții/dispute teoretice din trecut este luat de un amestec de naționalism, populism și curente extremiste fragmentate, alimentate de globalizare și de mediul digital.

Începutul secolului XXI în care ne aflăm se confruntă cu o diluare a doctrinelor politice clasice, partidele politice pierzându-și treptat busola doctrinară în favoarea strategiilor electorale pe termen scurt. Observația mea este valabilă și pentru situația din România.

Dacă în secolul trecut ideologiile au funcționat ca religii seculare care au mobilizat și divizat masele, de multe ori cu prețul unor tragedii umanitare întinse (vezi cele două conflagrații mondiale), în secolul actual ele au devenit mai degrabă lente și fragmentate. Lecția istoriei, pe care noi

specialiștii o subliniem, printr-un efort sistematic de analiză în baza recuperării și interpretării nuanțate a documentelor istorice, este că abandonarea valorilor democratice și a echilibrului diplomatic în favoarea radicalismului ideologic duce inevitabil la instabilitate și conflict.

Ioana Cristea Drăgulin: Istoria este produsul ideilor și al faptelor. Acest binom nu poate funcționa fără existența ființei umane. Cum a fost influențată societatea umană în secolul pe care îl trăim și în secolul care a trecut de dorința de transformare a realității de către intelectuali?

Dumitru Preda: Istoria ultimelor două secole arată că ideile intelectualilor pot reconfigura radical realitatea, generând atât progrese majore, cât și catastrofe umanitare. Atunci când intelectualii au încercat să modeleze societatea conform unor utopii sau teorii rigide, rezultatele au transformat profund structura politică, economică și culturală a lumii. În secolul trecut, unii dintre intelectuali (filosofi, economiști, ideologi etc) au trecut de la examinarea aprofundată a lumii, a fenomenelor social-economice și cultural-religioase la demersuri pragmatice, deseori rigide și intolerante/ violente, la încercări de a reconstrui lumea/societatea prin experimente ideologice de masă. Iar dorința lor de a crea „Omul Nou” și o societate perfectă avea să justifice ulterior epurările, cenzura și controlul total al statului. Mă refer aici la punerea bazelor teoretice ale comu-

nismului și fascismului, cu urmările bine cunoscute. Acestea au fost însoțite de fenomene de inginerie socială și economică, având ca punct de plecare noi și complexe teorii care, la fel, au fost aplicate direct pe populații întregi. Amintim, ca exemplu, colectivizarea forțată sau capitalismul de piață ultra-reglementat. Intelectualii din domeniul științific (fizicieni, biologi) au transformat, la rândul lor, realitatea fizică prin proiecte care au schimbat geopolitica mondială și au introdus teama de distrugere globală. În secolul actual, profilul intelectualului reformator s-a mutat din zona filosofiei politice pure spre tehnologie, etică aplicată și management global. Azi vorbim tot mai mult de un utopism tehnologic ce modelează realitatea prin algoritmi, inteligență artificială și rețele sociale. Se ajunge la o redefinire a libertății de exprimare, a interacțiunii umane și la o restructurare a pieței muncii.

Elitele academice contemporane au generat/generează, totodată, noi cadre conceptuale privind identitatea, genul și justiția socială, iar ideile astfel promovate au migrat/migrează rapid din universități în politică, corporații și mass-media, schimbând normele culturale, impunând limite etice sau deschid noi drumuri în ingineria genetică (modificarea ADN-ului uman).

În acest cadru general, în care neîndoios vorbim de existența factorilor de progres în evoluția societății, faptul că atunci când noile teorii refuză să țină cont de natura umană reală și de limitele ei practice, trans-

formarea devine opresiune, iar faptele politice devin distructive.

Ioana Cristea Drăgulin: Umanitatea după Al Doilea Război Mondial a fost împărțită în două sfere geopolitice în funcție de criteriul ideologic. Astfel au apărut două lumi: „liberă” și a „egalitarismului”. Privind retrospectiv, ca profesor de istorie și de științe politice ați abordat tema „libertății”. Aceasta a fost analizată din puncte de vedere diferite. Folosind formula lui J.S. Mill: „libertatea este determinată de raporturile dintre individ și societate”, ce ar trebuie să facem astăzi pentru ca mâine să nu ne mai confruntăm cu lipsa acesteia?

Dumitru Preda: Ca profesor și cercetător de câteva decenii, dacă privim retrospectiv spre Războiul Rece, vedem clar cum ambele tabere amintite au eșuat parțial în gestionarea ecuației lui J.S. Mill. Lumea „liberă” a riscat adesea să sacrifice coeziunea socială pentru un individualism radical, în timp ce lumea „egalitaristă” a distrus complet individul în numele colectivității. Iată de ce astăzi, pentru a preveni pierderea libertății de mâine, raportul dintre individ și societate trebuie reechilibrat prin acțiuni concrete.

Filosoful liberal britanic (scoțian) din secolul al XIX-lea susținea că societatea nu are dreptul să intervină peste individ decât pentru a preveni un rău adus altora (principiul vătămării). Dar astăzi libertatea de gândire este amenințată nu de diverse

opreliști/ prohibiții, ci de manipularea comportamentală invizibilă (supravegherea digitală, microtargeting-ul politic). În opinia mea, mâine vom fi liberi doar dacă astăzi ne protejăm autonomia cognitivă. De aceea, trebuie să trecem de la individualismul egoist la „responsabilitate civică” prin crearea de cadre juridice adecvate. Pentru că libertatea nu înseamnă lipsa totală de reguli, ci capacitatea de auto-guvernare. Când indivizii își ignoră îndatoririle față de comunitate, statul intervine forțat pentru a umple golul, restrângând libertatea. Ce avem de făcut? Dezlegarea acestui imbroglie este ca individul trebuie să înțeleagă că libertatea sa depinde de soliditatea instituțiilor democratice. Dacă astăzi refuzăm participarea civică din diverse motive, mâine vom lăsa deciziile în mâna unor structuri autoritare sau tehnocrate. Mill a avertizat că cea mai mare amenințare într-o democrație nu este doar apariția unui dictator, ci presiunea socială a majorității care tinde să reducă la tăcere opiniile minoritare sau neconvenționale. Astăzi asistăm la o polarizare extremă; dar pentru ca mâine să nu avem o societate uniformizată și conformistă, trebuie să învățăm astăzi să tolerăm discursul argumentat. Să protejăm deci pluralismul ideologic (civilizat) în școli, universități și spațiul public. Să asigurăm egalitatea de șanse fără a impune egalitatea de rezultate. Războiul Rece a demonstrat că impunerea forțată a egalității de rezultate distruge libertatea. Totuși, o societate în care mase mari de

oameni nu au acces la resursele de bază (educație, sănătate) devine vulnerabilă la populism și autoritarism. Oamenii săraci și disperăți își vor vinde mereu libertatea pentru promisiunea siguranței. Ne întrebăm din nou Ce avem de făcut? Răspunsul nostru este limpede: trebuie să consolidăm coșul de siguranță socială, concomitent cu accesul egal la o educație de calitate. Scopul final este ca fiecare individ să aibă un punct de pornire echitabil pentru a-și exercita liber potențialul, fără ca statul să îi plafoneze destinația finală.

În concluzie, ca om de la catedră: Libertatea nu este o stare de jure primită de-a gata, ci un precept deprins ce trebuie apărat zilnic. Ea se pierde cel mai adesea lent, prin cedări repetate de dragul confortului sau al siguranței imediate. Formula lui Mill ne amintește că individul și societatea nu sunt inamici, ci parteneri într-un contract fragil.

Ioana Cristea Drăgulin: Domnule Profesor! În încheierea acestui scurt interviu vreau să vă invit să adresați câteva cuvinte „publicului” revistei de științe politice „Polis”.

Dumitru Preda: Trăim într-o epocă în care spațiul public este adesea asediat de simplificări radicale, de zgomot ideologic și de un deficit cronic de memorie istorică. Într-un ase-

menea context, rolul unei reviste de științe politice nu este doar unul academic, ci și unul profund civic. Ea devine un refugiu al reflecției așezate și un laborator al gândirii critice.

Mesajul meu pentru publicul dumneavoastră – studenți, cercetători, decidenți sau, pur și simplu, cetățeni angajați – este să nu abandoneze niciodată exercițiul neobosit al interogației. Știința politică nu ne oferă rețete dogmatice, ci ne pune la dispoziție uneltele conceptuale prin care putem demonta manipularea, înțelege mecanismele puterii și apăra pluralismul democrat.

Vă îndemn, în consecință, să citiți „Polis” cu acea curiozitate riguroasă care refuză certitudinile comode. Continuați să dezbateți, să contestați ideile primite de-a gata și să căutați nuanța acolo unde discursul public tinde să polarizeze. Viitorul cetății noastre depinde, în mod direct, de calitatea argumentelor pe care le aducem în arena publică și de capacitatea noastră de a ne asculta unii pe alții.

Vă urez tuturor lecturi inspiratoare și curaj în efortul de înțelegere a lumii noastre complexe!

Vă mulțumesc !

Interviu realizat
de Ioana Cristea DRĂGULIN